

LINGVISTIKA I HUMOR

Sažetak: U ovom radu osvrnućemo se na lingvistička obeležja humora. Pokušaćemo da definišemo pojam humora i odgovorimo na pitanje da li šala ima uvek neki cilj ili ne. Bavićemo se analizom humora i verbalnog i neverbalnog, njegovim razlikama i sličnostima u okviru ova dva jezička medijuma. Predstavićemo osnovnu, dualnu, kategorizaciju šala (Canned and Conversational Jokes). Osvrnućemo se na neke naučene teorije, IDM (Isotopy Disjunction Model), SSTH (Semantic Script Theory of Humor), i upoznat ćemo se sa pristupom Salvatora Atarda proučavanju humora u svetlu pragmatike. Osvrnućemo se i na poteškoće koje se javljaju pri prevodu šala u književnim tekstovima, kao i na značaj humora u propagandi.

Cljučne reči: humor, lingvistika, pragmatika, šala, prevođenje

Humor, šaljivi tekst, humorističan tekst, ma kako ga zvali predstavlja zanimljivu temu naučnicima iz različitih naučnih oblasti pa i lingvistima. Pojam humora je upravo zbog te njegove multidisciplinarnosti teško definisati te su se zbog toga pojavile različite teorije humora unutar pojedinih naučnih disciplina kao i različite definicije bazičnog pojma.

Osnovna podela humora ili šaljivih tekstova je na verbalne i pisane baš kao i jezičkih medijuma. Pisani tekstovi su više proučavani zbog njihove dostupnosti i olakšanog procesa analize upravo zbog prirode medijuma, njegove dostupnosti, mogućnosti ponovne analize, preciznosti i sl. Zbog ovoga se samo po sebi nameće pitanje da li onda postoji razlika između ove dve vrste šala a koja se ne odnosi samo na medijum u kojem se realizuju, da li intonacija, akcent, dijalekt mogu da budu nosioci humora? Da li je bitan način reprodukcije teksta da bi se postigao puni efekat? Sva ova kao i niz dugih pitanja biće deo jednog sveobuhvatnijeg rada. U ovom radu ćemo se samo osvrnuti na osnovne lingvističke teorije humora, kao i na neke od njihovih utemeljivača.

Postoji više lingvističkih teorija humora koje su u naučnoj literaturi klasifikovane na različite načine, ali ona koja je najpoznatija i ujedno najprihvaćenija je klasifikacija koju je dao jedan od najvećih istraživača ovog lingvističkog fenomena Salvatore Atardo 1994. godine a to je podela teorija humora na tri osnovne, krovne, grupe ili familije teorija:

1. kognitivne teorije („Cognitive: Incongruity, Contrast“ (Attardo, 1994: 47));
2. socijalne („Social: Hostility, Aggression, Superiority, Triumph, Derision,

Disparagement“
(Attardo, 1994: 47));

3. psihoanalitičke („Psychoanalytical: Release, Sublimation, Liberation, Economy“
(Attardo, 1994: 47)).

Sve one, kao što vidimo, uključuju u sebe niz različitih teorija.

1. Kognitivne teorije se baziraju na tzv. objektivnim karakteristikama šaljivog teksta ili situacija. Ove teorije polaze od toga da svaki takav tekst ili situacija imaju dva nivoa: nivo konteksta i nivo šeme. Ova dva nivoa su većinom međusobno nekompatibilna osim u onom delu koji omogućava prebacivanje sa jednog nivoa na drugi.
2. Socijalne teorije posmatraju humor kao sredstvo kojim se ukazuje na neku grupu bilo sa negativnom bilo sa pozitivnom konotacijom.
3. Psihoanalitičke teorije su izrasle iz Frojdove teorije psihoanalize i kao centralni pojam postavljaju primaoca i psihološke efekte koje humor tj. takav tekst ili situacija ostavljaju na njih.

S obzirom na kompleksnost pojave većina teoretičara smatra da ju je nemoguće posmatrati samo kroz prizmu jedne teorije, ili grupu teorija, već da treba od svake od njih izvući ono što je najbolje i relevantno za određenu naučnu disciplinu.

Što se tiče lingvističkog proučavanja ovog pojma najvažnije je pomenuti dva naučnika, Raskina i Atarda, kao lingvista čiji je doprinos proučavanju ove pojave nemerljiv.

Viktor Raskin je postavio tzv. SSTH teoriju (Script-based semantic theory) čije je osnove predstavio u knjizi *Semantic mechanisms of humor*. On je pokušao da definiše koji su to uslovi koje je potrebno da neki tekst ili situacija ispuni da bi se mogao smatrati šaljivim. Moram da napomenem da su u centru njegovog interesovanja bile samo verbalizovane šale. Osnovna hipoteza od koje je pošao, na kojoj je bazirao svoju teoriju, jeste da tekst možemo smatrati nosiocem humora ako je kompatibilan u delu ili celosti sa drugim delovima ili celinama tzv. skriptima. Ti delovi se delom poklapaju a delom ne. Skripite tj. šeme su osnov razumevanja šala. One mogu biti deo samog teksta ili deo socijalnog znanja pojedinaca, učesnika u samom jezičkom procesu. On ističe da šale često narušavaju Grajsov princip kooperativnosti i kvaliteta i da upravo u tome leži šaljivi efekat (V. Raskin, 1985: 108–124).

Druga teorija je plod zajedničkog rada Raskina i njegovog studenta Atarda a to je tzv. GTHV (General theory of humor). Osnovi ove teorije su izneseni u njegovoj knjizi *Script theory revised: joke similarity and joke representative model* iz 1991. godine. Ova teorija je kombinacija Raskinove i Atardove teorije, o kojoj će biti reči malo kasnije. Ova teorija se bazira na modelu od 6 nivoa, tj. prvih 5 nivoa je preuzeto iz Atardove teorije a samo jedan, poslednji, iz Raskinove (Attardo, From Linguistics to Humor Research and Back: Applications of Linguistics to Humor and Their Implications for Linguistic Theory and Methodology: 298–322):

1. jezik;
 2. narativna strategija;
 3. cilj;
 4. situacija;
 5. logički mehanizam;
 6. suprotstavljenost skripta (Raskin).
1. Nivo jezika uključuje u sebe izbor fonetskih, fonoloških, morfofonoloških, leksičkih, sintagmatskih, pragmatičkih sredstava zarad konstituisanja šale.
 2. Nivo narativne strategije podrazumeva izbor strukture odnosno načina na koji će šala biti interpretirana a sa ciljem postizanja pravog efekta.
 3. Nivo cilja podrazumeva targetovanje određenog objekta, individue, grupe i sl.
 4. Nivo situacije podrazumeva sve što čini okruženje, objekte, aktivnosti u kojima se nalazi cilj.
 5. Nivo logičkog mehanizma je najproblematičniji deo ove teorije i podrazumeva racionalno razmišljanje.
 6. O nivou skripta smo već govorili u delu rada u kojem je bilo reči o Raskinu.

Teoriju IDM (disjunction model of jokes) je u nauku uveo Atardo i plod je njegovog višegodišnjeg lingvističkog proučavanja fenomena humora. Ovu teoriju je prvi put publikovao u knjizi iz 1994. godine, *Theory of humor*. Ona se zasniva na linearnoj organizaciji šaljivih tekstova i izvedena je iz korpusa italijanskih i američkih šaljivih tekstova.

Pri postavljanju teorije Atardo je pošao od koncepta izotopije Gremaisa iz 1966. (Algirdas Julien Gremais, *Semantique structure*, 1966) iz koje je pozajmio i osnovne termine kakvi su: semema, klasema, semičko jezgro, seme i sl. U obe teorije pojam izotopije nije ništa drugo nego različito tumačenje višesmislenih rečenica ili tekstova odnosno semantička veza koja se razvija među rečima u tekstu npr. engl. bank-river, bank-money ili banka-novčanica, glava-vođa i sl.

Atardo govori o tome da bi se neki šaljivi tekst pravilno razumeo mora se preći sa jedne izotopije na drugu i pri tome napraviti pravilnu konekciju između njih – što se podudara sa Raskinovim skriptima, kao svojevrsnim apstraktnim formama znanja, i prelaskom sa jedne na drugu skriptu a zarad razumevanja teksta. Taj prelazak sa izotopije na izotopiju se odvija otprilike ovako: pri razumevanju šaljivog teksta prvo se uspostavi jedna izotopija i slušalac nastavlja sa razumevanjem šale, potom na isti način sve dok govornik ne pređe na drugu, obično antagonističku, izotopiju. Taj prelazak sa jedne na drugu je okidač koji nosi humor u sebi i izaziva efekat sa kojim ciljem se tekst i reprodukuje.

U šaljivom tekstu može doći, i to je čest slučaj, do prelaska sa jedne skripte na drugu koja je njoj suprotstavljena kada dolazi do naglih obrta u šaljivom tekstu i efekta humora. Taj ključni element, vezu među skriptama, on naziva disjunktorem koji je, sa druge strane, u tesnoj vezi sa konektorom koje, po njemu, imaju samo

verbalne šale (Attardo: 1994: 95), koje mogu biti bazirane na fonetskoj i sintaksičkoj dvosmislenosti kao i aliteraciji.

„Phonic ambiguity:

Q: Do you believe in clubs for young men? A: Only when kidneys fail“ (Attardo et al., 1994: 28).

„Syntactic ambiguity:

Q: The big game hunter was telling about his adventures to a group of school children during their show-and-tell period. In describing some of his exciting experiences in Africa he said: ‘One night I remember being awakened by a great roaring noise. I jumped up and grabbed my gun, which was always kept loaded at the foot of my coat. I rushed out and killed a huge lion in my pajamas’. At the close of his presentation he asked if there were any questions. ‘Ye’, said little girl sitting on the front row, „how did the lion get into your pajamas?’ (Attardo et al., 1994: 34).

„Alliterative joke:

Today’s tabloid biography: High chair, high school, high stool, high finance, high hat-hi, warden!“ (Attardo et al., 1994: 36).

Inače, Atardova osnovna podela šala je na verbalne i referencijalne, tj. one koje se lako prevode sa jednog jezika na drugi.

Praveći ovu podelu Atardo je postavio i 4 hipoteze:

- referencijalne šale su učestalije od verbalnih;
- u okviru verbalnih šala igre reči su češće od drugih npr. sintaksičkih;
- disjunktork je uvek u finalnoj poziciji u šaljivom tekstu;
- u okviru verbalnih šala češće su one u kojima disjunktork ide posle konektora (Attardo, 1994: 101–102).

Podela koja se često sreće u raznim teorijama je ona koja šale dali na:

- prikrivene (engl. Canned jokes); koje zahtevaju određeni nivo socijalnog znanja da bi se došlo do semantičkog sadržaja šaljivog teksta,
- konverzacione (Conversational jokes); koje nam omogućavaju da dođemo do semantičke poruke lako, bez nekog dodatnog predznanja bilo socijalnog, naučnog i sl.

Lingvistička proučavanja se većinom baziraju na korpusu prikriivenih šala jer one nose sa sobom širok dijapazon veza koje se grade u okviru teksta među rečima, sintagmama i unutar njih. Te veze koje mogu biti semantičke, pragmatičke pa i čisto gramatičke, nosioci su humora određenog teksta.

Za lingvistiku su najzanimljivije šale one koje se baziraju na tzv. igrama reči a kojima i sam Atardo posvećuje najviše pažnje ističući da se one većinom baziraju na paronimima, homonimima, homofonima i homografima (Attardo, 1994: 108–173) i ističe da osnova humora leži u kršenju Grajsovih maksima (Grice, 1991: 22–40).

Atardo navodi primere dijaloga u kojima dolazi do narušavanja maksima (Attardo, 1993: 541–542).

„1) Quantity: Excuse me, do you know what time is it? - Yes;

2) Relation: How many surrealists does it take to screw in a light bulb? - Fish!

- 3) Manner: Do you believe in clubs for young men? - Only when kindness fails.
 4) Quality: Why did the Vice President fly to Panama? - Because the fighting is over“.

Čini se da oba naučnika najveći deo svojih hipoteza zasnivaju upravo na igrama reči kao bazičnim šaljivim tekstovima oblikovanim narušavanjem Grajsovih maksima, koji kao takvi još predstavljaju jedno slabo istraženo polje koje leži u bogatom jezičkom korpusu svih jezika i koji predstavljaju nepresušan izvor novim teorijama i pristupima.

Proučavanjem igri reči (eng. *pun*, lat. *paronomasia*), kao šaljivom upotrebom reči iskorišćavanjem mogućnosti da neka reč može da sugerira na više različitih, ponekad suprotstavljenih, značenja ili da asocira na neku reč odgovarajućim izgovorom ili upotrebom određenog akcenta na određenom mestu, bavili su se mnogi naučnici još od samih početaka proučavanja humora. Plod tih proučavanja su različite tipologije, odnosno, različit broj vrsta igri reči. Najrazrađeniju tipologiju igra reči dao je Džeјms Braun 1956. godine u delu *Eight types of pun*.

Braun sve igre reči deli na osam grupa od kojih prve dva grupe dali na četiri podgrupe. Podelu na grupe je zasnovao na odnosu koji se u okviru ovih šaljivih tekstova izgradi između sintakse rečenice i značenja te iste rečenice. Ponekad granice između tipova nisu baš jasno izražene a osobito na nivou podtipova.

„The first group of pun types occurs in sentences in which the syntax is identical to (literal to) the sense. Since at least one meaning of the pun word is literal to both the syntax of the sentence and its sense, it follows that distinctions among puns of this group will be defined by the relation which the remaining, or variable, meaning of the pun word may have to syntax and sense of sentence. A word meaning can be only literal or metaphoric (if it is meaningful at all); thus there are four possible sets of relation which the variable pun meaning may exhibit in this situation: it may be literal to both syntax and sense, metaphoric to syntax and literal to sense, or metaphoric to syntax and literal to sense“ (Brown, 1965: 19).

„When the variable meaning of the pun word is literal to the syntax and metaphoric to the sense of sentence, a pun of the second type occurs. This might be called the allegorical pun, for it requires the established of a conceit upon- or metaphorical restatement of- a literal meaning of the pun word“ (Brown, 1965: 20).

„In the third kind of puns, the variable meaning of pun word is metaphoric to syntax and literal to sense of the sentence“ (Brown, 1965: 20).

„...the fourth kind of pun, which occurs then the variable pun meaning is metaphoric to both the syntax and sense of the sentence, ranges from restrained to the spectacular in its effect“ (Brown, 1956: 22).

„This is pun which rings which rings with that peculiar aptness characterizing the first two types, but its central effect is not one of cumulative literal interaction; this kind of pun – the fifth type-lends itself instead to the achievement of irony“ (Brown, 1956: 23).

„The second term in the phrase “medieval grace” demonstrates a pun of sixth type, which requires that variable pun meaning be literal to the syntax and metaphoric to the sense of the sentence“ (Brown, 1956: 22).

„The seventh type of pun requires that the variable meaning of the word pun be literal to the sense and metaphoric to the syntax in which it occur; this complex situation is similar to that of third type and shares with it assertion of some kind of logical or empirical contradiction“ (Brown, 1956: 22).

„Eight type of pun adds metaphorical complexity, for in the variable pun meaning is metaphoric to both the syntax and the sense of sentence it occurs in“ (Brown, 1956: 23).

Među svim dostupnim podelama čini se da njihovu bazu čini ona koja sve igre reči deli prema medijumu u kojem se realizuju na:

1. homografske igre reči
2. homofone igre reči.

Homografske igre reči se odnose isključivo na pisane tekstove jer se zasnivaju na različitom značenju reči koje se isto pišu, npr. kosa joj je masna (možete tumačiti kao da joj je kosa na glavi masna ili kao da je oruđe kojem se seče trava masno) i sl. Prema tome osnov ovih igri reči su homografi.

Homofone igre reči pripadaju samo sferi verbalnih igri reči i odnose se na različit izgovor jedne reči. Osnov ovih igri reči su, kao što im samo ime kaže, homofoni.

Ovu osnovnu podelu dalje možemo razlagati na podtipove.

Ukoliko dublje uđemo u analizu šaljivih tekstova uvidećemo da se pojam „šaljivi tekst“ javlja kao svojevrsan hiperonim koji u sebe uključuje niz hiponima i da su igre reči samo jedan od njih.

Pored igri reči u šaljive tekstove ubrajamo i parodiju, ironiju, metaforu, dvosmislenosti i sl. Očigledno je da je granica među njima tanka a ponekad i diskutabilna, da su ponekad međusobno ispreplitali, npr. igre reči i dvosmislenost pa bismo možda mogli, u krajnjem slučaju da kažemo da je osnov svakog šaljivog teksta dvosmislenost.

Ako posmatramo dvosmislenost kao takvu onda možemo govoriti o nekoliko tipova:

1. leksička;
2. sintaksička;
3. kulturološka.

Morfološke, fonološke i semantičke dvosmislenosti ćemo ipak ostaviti igrama reči.

Leksičke dvosmislenosti, kao što im samo ime kaže, na nivou su leksema, sintaksičke na nivou sintakse dok su kulturološke dvosmislenosti uključuju u sebe i etničke, nacionalne, polne, rasne i sl.

Šaljivi tekstovi čiju osnovu čine etničke, rasne, polne i slične karakteristike su česte, možda i najčešći nosioci humorističnog zapleta te su zbog toga bili dosta proučavani, posebno oni bazirani na etničkim karakteristikama.

Među naučnicima koji su mnogo doprineli proučavanju ovakvih tekstova je nesumnjivo Kristi DeJvis čija knjiga *Ethnic humor around the world*, zasnovana na korpusu od nekoliko stotina šaljivih tekstova, baca novo svetlo na lingvistička proučavanja ove vrste humora.

Etnički humor sa manje-više zasniva na vladajućim stereotipima u nekoj zajednici o pripadnicima etničkih grupa, npr. Škoti su škrti, Italijani dobri ljubavnici, Jevreji zelenaši i škrtice i sl. Postoje i stereotipi koji su prihvaćeni u svetskim razmerama, kao ovi koje smo već naveli, ili oni koji postoje samo u pojedinim zajednicama ili geografskim prostorima.

Na prostoru Balkana, na primer, Bosanci su ti koji su glupi, Crnogorci lenji, Romi prljavi i sl. Slični ovim šaljivim tekstovima grade se na stereotipovima i odnose se na geografsko poreklo ili na govornike određenog dijalekta.

Primere ovakvih šaljivih tekstova imamo u našem jezičkom korpusu u kojem se susrećemo sa stereotipom da su, na primer, Piroćanci škrti ili govornici prizrensko-timočkog zaostali ili čak i glupi. Svedoci smo igranih serija koje se emituju kod nas, a baziraju se na ovakvim karakteristikama njenih aktera (Bela lađa, Porodično blago i sl.). Ovde ćemo navesti samo nekoliko primera koji slikovito ilustruju stereotipe u šaljivim tekstovima:

1. Vratio se Muja iz Australije i pita ga Haso:

- Jel Mujo jesi vido kengura?

- Jesam.

- Pa kako izgleda bolan?

- Ptica ko ptica.....

3. Pitali Crnogorca šta radi a on odgovara:

- Ništa a i nemam kad.

4. Pita mali Piroćanac tatu Piroćanca:

-Tata, tata, da li mogu da gledam TV?

Otac će na to:

- Može ali samo da ga ne pališ.

Ili

Šta radi Piroćanac kada mu se zapali kuća?

Cimne vatrogasce da ga nazovu!

5. How many Scotsmen does it take to change a light bulb?

- Och! It's no that dark!

Ovakvih primera ima u svim svetskim jezicima, tako na primer, Meksikanci svoje građane iz oblasti Jukatan smatraju glupim, iz Montereja ograničenim; Amerikanci smatraju Italijane, Poljake glupim a Jevreje i Škote konzervativnim; u Nigeriji se pripadnici plemena Hasus smatraju glupim a Ibos konzervativnim itd. Svaka jezička zajednica, kao što vidimo, neguje pored opštih i svoje stereotipe.

Stereotipi mogu da se odnose na pojedince, pripadnike jedne od navedenih socijalnih grupa, ili na cele grupe i oni su sredstvo kojim se postiže humorističan efekat.

Šaljivi tekstovi ove vrste mogu da izazovu kog slušaoca različite efekte zavise od toga da li se pričaju između pripadnika iste grupe ili ne. Ukoliko bivaju izrečeni u okviru iste grupe i na „sopstveni račun“ efekat u najmanju ruku nije ponižavajući a često ima za cilj pokazivanje solidarnosti i isticanja pripadnosti toj grupi. Ukoliko bivaju izrečeni na „račun drugog“ koji nije deo većine onda, često, ima ponižavajući efekat ili cilj.

U literaturi se susrećemo i sa terminima koje su uveli Redklif-Braun, „joking up“ i „joking down“, koji su u koleraciji sa socijalnim položajem moći koje ima jedna socijalna grupa u odnosu na drugu i koja ima direktan uticaj na način šaljenja, teme i sadržaje šaljivih tekstova.

Kolika je moć šaljivih tekstova govori i njihova upotreba kao sredstva koje se koristi u manipulaciji u ratovima, tj. u propagandnom ratu, kada su često praćeni i adekvatnim ilustracijama. Šaljivi tekstovi u ratnoj propagandi imaju dva cilja: podići moral i psihičku snagu kroz pokazivanje nadmoći svojoj vojsci, izvrgavanjem ruglu protivnika i narušiti jedinstvo i psihološku snagu neprijatelja. Ovakvih primera nalazimo i u novijoj istoriji ratovanja, npr. u Iraku.

Socijalne grupe koje su najčešće cilj etničkog humora su one koje po Kristin DeJvis: „live on the geographical, economic, or linguistic edge of the society or culture where the jokes are told, live in small communities, or rural areas on the periphery of a nation, are immigrants concentrated in blue-collar occupations. There is no evidence that the targets are stupid, but they occupy stupid locations“ (Davis, 1990: 10).

Lari Minc razlikuje nekoliko nivoa etničkog humora upravo prema efektu koji se želi postići, odnosno cilju koji se želi doseći, a to su:

- „1. Critical Humor Targeting the Ethnic Group
2. Self-Deprecatory about the Ethnic Group
3. Realistic Humor Accepting Integraton
4. Critical Humor Targeting Mainstream Culture“ (Nilsen & Nilsen, 2000:116).

Dvosmislenost, kao tip šaljivog teksta, je česta u jezičkom korpusu, naročito ona koja smo nazvali kulturološkom, odnosno njene podvrste. Pored etničkog humora česti su šaljivi tekstovi bazirani na polnim ili fizičkim karakteristikama. I oni su, kao i etički, zasnovani na stereotipima. I sami smo čitali, prezentovali takve tekstove. Setimo se samo plavuša koje neprikosnoveno vladaju šaljivim tekstovima i u njima su uvek glupe, bez izuzetka, i naivne.

Evo nekoliko primera:

1. Kako potopiti podmornicu sa plavušama unutra?
- Pokušaš im na vrata!
2. Razgovaraju dve plavuše:
- Doktor mi je rekao da sledećih dana živim samo na jabukama.
- A šta ako padneš?

Ukoliko obratimo pažnju na navedene primere uočićemo da se šaljivi tekstovi javljaju u više stilskih formi, struktura.

Mogu da budu uobličeni u strukturu tipa pitanje-odgovor, npr.:

1. Kako se zove plavuša koja farba kosu u crno?

-Veštačka inteligencija.

Često su šaljivi tekstovi strukturirani kao dijalog npr.:

1. Viče Perica na dedu:

-Deda, deda, daj mi 100 evra!

-Nemam (kuka deda).

-Daj pare da ne kažem baki da si na Fejsbuku stavio status veze: udovac!

Mogu da budu strukturisani kao kratke priče, npr.:

1. Pošao Crnogorac u Njemačku. Kako je bio lijen za bilo kakav posao, on sjedne na ulicu i počne da prosi. Prolazili su ljudi, neko bi mu ostavio poneku siću, neko marku, neko pet. Međutim on je ubrzo zapazio jednog gospodina koji je tuda prolazio svakoga dana i uvijek mu ostavljao po 50 maraka. Trajalo je to neko vrijeme, a onda je gospodin počeo da preskače dane. Ne samo što više nije bio redovan nego je i davao manje – po 20 maraka. Primijetio to Crnogorac ali misli popravice se gospodin, to je samo trenutno. Ali avaj, gospodin je dolazio sve ređe i ređe. Najzad Crnogorac ne izdrža nego ga jednog dana priupita:

-Dobro bre, šta je s tobom? Ranije si dolazio svakog dana i ostavljao mi po 50 maraka, a sada si sve ređi i ređi i ostavljaš mi samo 20 maraka?

-Pa znaš kako je, imam ženu, malu djecu, počeo sam kuću da gradim...

-A je l', pa preko moje grbače?

Da bi došlo do uspješne realizacije šaljivog teksta, tj. da bi se postigao željeni humoristični efekat govornici pribegavaju raznoraznim jezičkim, stilskim, semantičkim, sintaksičkim sredstvima počev od repeticija reči, sintagmi, rečenica, onomatopeje, augmentativa i deminutiva, preuveličavanja i umanjivanja, upotrebe rime, aliteracije itd.

Šaljivi tekstovi su deo jezičkog korpusa i kao takvi podležu svim promenama koje trpi i sam jezik. Tako se šaljivi tekstovi prilagođavaju, pre svega tematski, društvenim dešavanjima i promenama, pa tako sada u šalama srećemo pojmove kompjuter, Fejsbuk, mobilni telefon i sl. Susrećemo se i sa novim akterima kao što su aktuelni političari, pevači (Džastin Biber), glumci i glumice (Bred Pit i Anđelina Džoli) ili likovi iz filmova i serija (Čak Noris, Rambo) i sl.

S obzirom na to da su šaljivi tekstovi deo jezičkog korpusa oni se, kao i bilo koji tekstovi, prevode na druge jezike. Prevođenje ovakvih tekstova se u mnogo čemu razlikuje od prevođenja „običnog“ teksta i zahteva veće poznavanje socijal-

nog okruženja iz kojeg su ti i takvi tekstovi potekli i kome su upućeni kao i socijalnog okruženja kojem su namenjeni njihovi prevodi.

Šaljivi tekstovi pred prevodioca stavljaју težak ali ne i nepremostiv problem. Da bi prevodilac uspešno preveo šaljivi tekst mora da ima to tzv. „unutrašnje“ znanje, da sam dobro razume šalu u okviru jezika sa kojeg prevodi da bi ga uspešno „prilagodio“ jeziku na koji prevodi. Prevod ovakvih tekstova zahteva veću kreativnost i daje veću slobodu prevodiocu. Neki tekstovi su lakše prevodivi a neki teže, kao npr. igre reči posebno ako se baziraju na nekim dijalekatskim specifičnostima i fonetskim karakteristikama. Na osnovu ovog možemo zaključiti da šaljivi tekstovi ponekad moraju ostati neprevedeni.

Artur Kesler u svojoj knjizi *Act of Creation*, govoreći o šaljivim tekstovima ističe njihovu veliku ulogu u razmeni iskustava i razmišljanja među jezičkim zajednicama.

Šaljivi tekstovi, danas, u digitalnom društvu u kojem živimo zauzimaju značajno mesto. Oni dobijaju svoje sajtove npr.: www.vicevi.net ili www.jokes.com, postaju redovna rubrika u novinama (*Kurir* ili *Alo*), redovan uvod u televizijskim emisijama (Veče sa Ivanom Ivanovićem). Tu su najbolji vicevi dana, nedelje, meseca sa aktuelnim temama i događajima. Oni oslikavaju ljude i događaje i nastaju često prilagođavanjem nekih već postojećih, poznatih šala.

Proučavanjem šaljivih tekstova, kao što smo već naveli, bavili su se naučnici koji pripadaju različitim naučnim oblastima od sociologa pa do psihologa. Važno je istaći da neke od važnih lingvističkih postavki na kojima se bazira teorija humora potiču ne iz lingvističkih radova već iz socioloških i psiholoških.

Tako je jedna od najobuhvatnijih definicija šala i šalenja, a koja je lingvistički primenjiva, ona koju je dao sociolog Anton Zijderveld u radu „Jokes and their Relation to social Reality“: „Joking is defined as the conscious or conscious transition from one institutionalized meaning structure to another, without changing much of the original role behavior of logic“ (Zijderveld, 1968: 290).

Ova definicija je u korespodenciji sa lingvističkim poimanjem načina građenja strukture šale i odnosa među sintaksičkim i semantičkim elementima o čemu je već bilo reči.

Ne treba zaboraviti i uticaj S. Frojda koji se bavio ovim fenomenom još na početku XX veka sa pozicija psihoanalize i koji je dao veliki doprinos boljem psiholingvističkom razumevanju ove pojave.

Sve u svemu, da bismo dobro razumeli šaljive tekstove i njihov socijalni značaj možda je najbolje da se poslužimo Bergsonovom preporukom: „To understand laughter we must put it back into its natural environment, which is society, and above all must we determine the utility of its function which is social one. Laughter must answer to certain requirements of life in common. It must have a social signification“ (Bergson, 1928: 7.)

Proučavanje šaljivih tekstova sa stanovišta lingvističke nauke a na korpusu srpskog jezika je na svojim počecima i ovaj kratki pregled lingvističkih teorija humora ima za cilj da potakne istraživanja i da da osnove nekim budućim istraživanjima.

Literatura

- Alexander, R. J. (1997). *Aspects of verbal humor in Englis*. Tübingen: Guter Narr Verlag.
- Attardo, S. (1994). *Linguistic Theory of Humor*. Berlin-New York: Mouton de Gruyter.
- Attardo, S. (2001). *Humorous texts: A semantic and pragmatic analysis*. New York: Mouton de Gruyter.
- Clark, H. H. (1996). *Using Language*. Cambridge: CUP.
- Cohen, G. (1991). *The Language of Humor*. London: Cambridge University Press.
- Crystal, D. (1998). *Language play*. London: Penguin.
- Davies, C. (1990). *Ethnic Humor Around the World : A Comparative Analysis*. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press.
- Davies, C. (1998). *Jokes and their Relations to Society*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Bergson, H. (1928). *Laughter an Essay on the Meaning of the Comic*: New York: Macmillan.
- Freud, S. (1905, 1960). *Jokes and their relation to the unconcious*, trans. by James Stranchey. New York: Norton. (German original: *Der Witz und seine Beziehung zum Unbewussten*. Vienna.)
- Grice, P. (1991). *Studie in Way of Words*. Cambridge, Mass & London, UK: Harward University Press.
- Eastman, M. (1936). *Enjoyment of Laughter*. London: Hamish Hamilton.
- Koestler, A. (1964). *The Act of Creation*. London: Hutchins & Co.
- Latta, R. L. (1999). *The Basic Humor process: A Cognitive-Shift Theory and the Case against Incongruity*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Mulkay, M. (1988). *On Humor: Its Nature and Its Place in Modern Society*. Cambridge & Oxford & New York: Polity Press.
- Nash, W. (1985). *The Language of Humor: Style and technique in comic discourse*. London: Longman.
- Nilsen, A. P. & D. L. F. Nilsen. (2000). *Encyclopedia of 20th century American Humor*. Westport, CT: Greenwood.
- Norrick, N. R. (1993). *Conversational Joking: Humor in Everyday Talk*. Bloomington & Indianapolis: Indiana Univesity Press.
- McGhee, P. E. (1979). *Humor: Its Origin and Development*. San Francisco: W.H. Freeman and Company.
- Oring, E. (1992). *Jokes and Their Relations*. Lexington: The University Press of Kentucky.
- Raskin, V. (1985). *Semanitic Mechanisms of Humor*. Dordrecht & Boston & Lancaster: D. Reidal Publishing Company.
- Richards, K. (2006). *Language and Profesional Identity. Aspects of Collabrative Interaction*. Basingstoke: Palgrave MacMillan.

Članci iz časopisa

- Attardo, S. (1988). Trends in European humor research: towards a text model. *Humor: International Jurnal of Humor Research*, 1 (4), 349–369.

- Attardo, S. (1993). Violation of conversational maxims and cooperaton: The case of jokes. *Journal of pragmatics*, 19, 537–569.
- Attardo, S. & Raskin, V. (1991). Script theory revis(it)ed: joke similarity and joke representation model. *Humor: International Journal of Humor Research*, 4 (3–4), 239–347.
- Attardo et al. (1994). The linear organization of jokes: analysis of two thousands text. *Humor: International Journal of Humor Reserch*, 15(1) 3–46.
- Brown, J. (1956). Eight typts of pun. *P.M.L.A.* 71.14–26.
- Giora, R. (1991). On the cognitive aspects of joke. *Journal of Pragmatics* 16. 465-485.
- Goldstein, L. (1990). The linguistic interest of verbal humor. *Humor* 3, 37–52.
- Hancher, M. (1980). How to play games with wors: Speech-act jokes. *Journal of Literary Semantics* 9, 20–29.
- Morreall, J. (2004). Verbal humor without switsching scripts and without non-bona-fide communication. *Humor: International Journal of Humor Research*, 17 (4), 393–400.
- Norrick, N. R. (2004). Non-verbal humor and joke performance. *Humor: International Journal of Humor Research*, 17 (4), 401–409.
- Krikman, A. (2004). Koestler, Rasikn, Attardo ja teised: Lingvistiliste humoriteooriate uuemaist arenguist. *Reeor*, 4.
- Koestler, A. (2004). Relation sequences in workplace genres. *Journal of Pragmatics*, 36 (8).
- Russell, R. E. (2000). Humor`s close relatives. *Humor: International Journal of Humor Research*, 13 (2). 123–136.
- Weeks, M. C. (2002). Laughter, desire, and time. *Humor: International Journal of Humor Research*, 15, 383–400.
- Zijderveld, A. C. (1986). Jokes and their Relation to Reality, 35.2, 286–311.

Jelena Vojinović Kostić

LINGUISTICS AND HUMOR

Summary: In this paper, we will focus on the Linguistic characteristics of humor. We will try to give some kind of definition of humor. We will, also, try to answer the question of wherthe the joke has always a goal or not. We will deal with the analysis of verbal and nonverbal humor, their differences and similarities within the two linguistic mediums. We present the basic, dual, cathegorization of jokes (Canned Jokes and Conversional). We will focus on some theory lessons, IDM (Isotopy disjunction Model), SSTH (Semantic Script Theory of Humor), and become familiar with the Salvatore Atarda scientific work of humor in the light of pragamtics. The presentation and the difficulties that arise in translation of joke in literary texts and the importance of humor in propaganda.

Key words: humor, linguistics, pragmatics, joke, translating

